

הגאון רבי בנימין איספינוזא זצ"ל מרבני ליורנו מח"ס "יפה נוף"

אוצר החכמה

ספר יסוד הקיום

אוצר החכמה

הגאון רבי בנימין ב"ר יעקב איספינוזא היה מחכמי תוניס ואח"כ התישב בליורנו והיה שם חבר בית הדין. הוא חתם שם יחד עם חברי בית הדין בהסכמות לספרים הבאים: בני יהודה (לר"י עייאש), בני שמואל (לר"מ עדאווי), וזאת ליהודה (לר"י עייאש), פי צדיק (לר"מ יאפיל), שיח יצחק — יומא (לר"י גוניס ואיס), שער יוסף (למרון החיד"א), תולדות יצחק (לר"י חדאד). רבי בנימין נפטר בליורנו בשנת תקל"ו. הוא חיבר כמה ספרים חשובים שרובם נשארו בכת"י. נראה עליו בס' שם הגדולים בערכים "רבינו אברהם" ו"עזרא" "בית העזר" ו"יסוד הקיום", וכן בס' תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליה בערכו עמ' 53, ובס' מלכי תרשיש בערכו עמ' ק"ב — ק"ג.

מספריו נרפס רק ספר יפה נוף (ליורנו תקל"ג). בספריה הלאומית בירושלים יש ממנו כמה כת"י. כת"י שסימנו 611 4° מכיל: ספר בית העזר פירוש על פי' האבן עזרא לנביאים וכתובים [ראה עליו ב"סיני" כרך כ"ט (תשי"א) עמ' רע"א — שי"ז], הספר הנוכחי ספר יסוד הקיום (דפים א, א — כו, ב בכת"י, ולפי המספור הכללי של כל הכת"י דפים 117' — 142'ב'), וספר נוה צדק על ענייני בית המקדש. וכן כת"י שסימנו 624 4° המכיל: ספר נופת צופים ח"א על מגילת אסתר והגדה של פסח, ח"ב דרושים, ח"ג ליקוטים על תנ"ך, ספר ידים רפות ח"א על רמב"ם וש"ס, ח"ב שו"ת. אך כאמור כולם נשארו בכת"י.

ספר יסוד הקיום נתחבר בשנת תקל"ב (נגמר בניסן תקל"ב), ומכיל י"ב פרקים, [ובסופו נוסף הסכמות הרבנים, וחליפת מכתבים עם רבני תוניס בענין הניקוד של חי העולמים], ונכתב במיוחד נגד ס' ישרש יעקב שרצה לעשות שינויים בנוסח וניקוד התפלות.

ס' ישרש יעקב הוא קונטרס קטן (מכיל כארבעים דף) מאת רבי יעקב ביבאני (מעיה"ק צפת) שנרפס בנירן בורג תקכ"ח (ההסכמות משנת תקכ"ט), "והוא שאלה אשר נשאל עליה המחבר מאת אחד מתלמידיו על בחור שהחליף כמה שינויים בברכת המזון ותשובתו עליה", בה הוא מסכים לשינויים הנ"ל, וטוען שנוסח התפלות שכולם נוהגים בו הוא באשמת טעויות המדפיסים והתרשלות מלמדי התינוקות, ולדעתו חייבים לשנות אותו ולומר הכל ע"פ דקדוק לשון הקודש (כגון לך במקום לך, הגפן במקום הגפן, אנחנו במקום אנו וכו'), ומאריך מאוד להוכיח שכן צריך לומר ע"פ דקדוק לשון המקרא.

רבי בנימין איספינוזא בספר יסוד הקיום מקדים להבהיר שנודע לו בבירור שהמחבר ספר ישרש יעקב אינו רבי יעקב ביבאני ואינו תושב ארץ ישראל, והוא יודע מי הוא המחבר האמיתי אך אינו מגלה את שמו מפני כבודו, והוא רק מציין שמוצאו מאמשטרדם. והוא מוסיף שהמחבר רצה לחדש את הגהותיו בעירו וראשי הקהל דחו אותם, והלך משם לקהל אחר וגם שם לא נתקבלו דבריו, ולכן כתב את הספר. [ועיין בספר תולדות גדולי ישראל וגאוני איטליה (טריאסטה תרי"ג) עמ' 10 (מערכת א' אות מ') שכותב שמחבר ס' ישרש יעקב הוא ר' אברהם יחזקיהו בשן מאמשטרדם שהיה אח"כ מו"ץ בקהלת הספרדים בהמבורג, "והסתיר שמו כדי שלא יקומו נגדו אויביו ומקנאיו". אך נראה שנפלה כאן טעות, כי ר' אברהם יחזקיהו היה בנו של המו"ץ בהמבורג, ונראה יותר שצ"ל שמחבר ס' ישרש יעקב היה רבי יעקב ב"ר אברהם בשן (אביו של ר' אברהם יחזקיהו הנ"ל) שעזב את אמשטרדם בסביבות שנת תקי"א ונתמנה מו"ץ בקהלת הספרדים בהמבורג. ומעניין לציין שרבי יעקב בשן כתב בעצמו הסכמה לס' ישרש יעקב! (וראה מש"כ בתוך קונטרס "שאלה" של רבי שמואל פלאגי, שנרפס באלטונא תקכ"א, וחזר ונרפס בסוף שו"ת נודע ביהודה או"ח, מהדורת מכון ירושלים תשנ"ג, לקוטי הערות, עמ' שכ"א — שכ"ב, על מהדורא קמא סי' ב', שם מתאונן רבי יעקב בשן על

מוריה, שנה עשרים ושש, גליון ז-י (שז-שי), אלול תשס"ד